

**BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY
CLUJ NAPOCA
FACULTY OF HISTORY AND PHILOSOPHY
DOCTORAL SCHOOL OF PHILOSOPHY**

*An existential-ontological dialogue-experiment with the
poetry of József Attila*

DOCTORAL THESIS

ABSTRACT

**Scientific Coordonator:
Prof. univ. dr. Veress Carol**

**PhD Candidate:
Lakatos Ştefan**

2020

Table of Contents

Introduction	3
I. The Relation of Literature and Philosophy	6
I.1. The Encounter of worldviews. Introductory Remarks	6
I.2. The Frameworks of Philosophy and Literature	12
I.3. Terminological Thinking and the Being of Aesthetic Ideas	16
I.4. The Metaphysical worldviews of Attila József	18
II. The Scientific Context of the Topic	22
II.1. The Place of Researching Attila József in the History of Thought	22
II.2. The Ontology of the Self. The Influence of Jaspers and Heidegger	27
II.3. The Constitutive Principles of the Hegelian Consciousness/Self-Consciousness in Attila József.....	33
II.4. Imagining Finitude. The Hermeneutics of Death Through Heidegger	37
III. The Ontology of the Self	42
III.1. The Relevance of Expression	42
III.2. The Consciously Constructed Self	44
III.3. The Self Possessing Oneself	50
III.4. The Self-Ontology of Vulnerability	55
III.5. The Being of Oneself as Literary Biography	61
III.6. The Opportunities of the Accomplished Human	72
III.7. The Ontic Creation of the Self-Figures	78
IV. The Ontological Structure of Consciousness in Space	84
IV.1. The Landscape-Ontology of Attila József	84
IV.2. The Topography of Being on the Edge	86
IV.3. The Structure of Measurable Existence	95
IV.4. The Ability of the Landscape-Constituted Consciousness to Provide Meaning	108
IV.5. The Integration of Consciousness and Self-Consciousness in the worldviews of “A város peremén”	115
V. The Ontological Context of Death	127
V.1. The Problem of Finitude in later Attila József	127
V.2. On the Experience on Becoming Accomplished	129
V.3. Summary of Existence and Final Evaluation	138

V.4. The Ontology of Arriving - Encountering – Leaving	142
V.5. The Hermeneutics of Suicide. Suicide Notes	149
Conclusion	154
Bibliography	157

Keywords

vulnerability, self, death, hermeneutics, being, understanding, metaphysics, ontology, suicide, oneself, self-consciousness, account, landscape, consciousness, finity, worldview.

An existential-ontological dialogue-experiment with the poetry of Attila József

Abstract

Amid the broad academic literature covering the poetry - and worldview - of Attila József, my dissertation instead of providing a descriptive account, aims at exploring the works of Attila József as a philosophical discourse, thus placing the emphasis on ascertaining the questions raised by the poet. Even if though the present paper makes no attempt of providing a comprehensive biography, it will nevertheless strive to study those lyrical works of the poet, where there is an adequate amount of reflection to prove his deeper philosophical aims. My starting point was an approach to József Attila’s poetical world-view through the history of philosophy, especially by examining the recurring philosophical terms and issues in his works. The poetry of Attila József (in a philosophical sense) is a constant questioning on being, under which lies the metaphysics of “perceived nothingness”, which - based on my understanding - is arranged in order during in his later works.

As I see it, the poetry of Attila József has certain characteristics, which besides their contribution to the spread of certain literary trends, are able to dig deeper by prompting serious existential-ontological explorations.

The academic goal of the paper is - while keeping in mind the inner structure of the analysed poetry - to highlight those aspects, which may transform the poet’s work into a more reflected, consciously articulated, living and fertile space for philosophical discourse. I

wished to examine the thought of Attila József (the philosophical content of his lyrical works) in an existential-ontologist sphere, which does not neglect the philosophical references bearing influence over his world-view, and which made it possible for the poet to use a lyrical language not only capable of understanding, but also of demonstrating the way humans are thrown into being - their existential vulnerability.

During the close and conscious reading of József Attila's poems, I have discovered a philosophical system which received relatively little attention by scholars. So far, scholarly literature has examined the relation of the poet with philosophical theories and terms only through one or few of his works. The goal of the present paper is to explore it in an entire narrative, starting from the birth of his personality, up until the hermeneutics of his suicide.

The initial starting point of my research was, that Attila József - this unique sensitive intellectual - demonstrates the ontological laws of being by leading us up until the state of ceaseless questioning - to "delimited infinity". Based on my receptive hypothesis, Attila József's poetical model cannot be conceived as a mere aesthetic experience, for the "asthete" broadens itself into an ontological being, the existential essence of which is in constant attempt to understand oneself. What (among others) prompts this to be an essential element of understanding the poet's works, is that Attila József's relation to the world consists of nothing else but the imposition of questions having philosophical nature.

While taking into account all these, the paper aims to show through five chapters the relevant philosophical terms and issues appearing in the most important works of Attila József, by examining them from different aspects. During the examination of poetic language I have made separate remarks on the possibility for the "poetic word" to create truth to demonstrate that through this process its philosophical perspective manifests itself. I have further explored the way in which the poems revisit the approach of using merely philosophical terms, and how these terms eventually gain new meanings, or - in given cases - fertility.

In the second part of the paper I have analysed those results of the scholarly reception of Attila József which served as a ground for examining his works to me. Besides, I have relied upon a methodological basis to be influenced by the constitutive principles of Heidegger's existential-ontologist works on the self, death and dying, and the Hegelian concept of consciousness/self-consciousness. Heidegger's fundamental-ontological thoughts convinced me of the way the human being arrives at the understanding that death is not merely *brutum factum*, mere medical-biological fact, but it is always constitutive, imperative, as humans do not simply die, but have a constant attitude towards death. In addition to the

Heideggerian concept, while examining the ontological landscape poems of Attila József, the Hegelian phenomenological analysis of consciousness and self-consciousness proved to be the adequate ground for understanding his works. The reason why this was an essential aspect, is that in Attila József, landscape is pictured as an inherently subjective product - to put it in phenomenological terms: a constituent of consciousness -, even if in certain cases some of its elements can also exist without being fully contingent on our consciousness.

In the third part of the present dissertation, I have shed light on such points, which based on my understanding, discuss the will of the self to accomplish oneself: the existential will to find certainty. As such, the selection of the studied works was done based on a given theme: the self-creation of oneself and the issue of consciously being in the world. It is to be noted though that my selection should not be presumed to be comprehensive, it may at any time be extended by the study of further works of the poet. In this chapter, I have aimed to closely examine the topic and the perspective: I have focused on the way the individual creates oneself, that is to say, how one can only arrive from mere existence to their true self through constant questioning.

The fourth part of the dissertation aimed to demonstrate the reason why the landscape poems of Attila József should not be taken to be “landscape poems” in the original sense, discussed the role the “projected landscape” plays, and eventually suggested that they should rather be understood as ontological poems, as argued by Péter Pór. According to my hypothesis, in the poetically constructed landscapes Attila József did not only picture the aesthetic experience of the given landscape, but also mapped the horizon of human existence. Through this, we are metaphorically introduced to the different modes of existence, so that we can ultimately understand the cosmic order of human existence within the view of the landscape. I have further aimed to reflect on the ability of these poems to lead the reader to the recognition, that the projected view of the landscape helps understand the ontological structure of consciousness. In an ontological sense, I therefore take the relationship between the observer and the landscape to be a unification. The close analysis of the poems clearly gave an insight to the fact, that in the cosmic structure of the drawn space we can recognise the importance of an inner world, which consciousness articulated in a way that the existence of the self cannot be understood as substance, but rather as the self-consciousness of different change processes. As such, the self-conscious wishing to accomplish itself will eventually be manifested in an inner structure, which is only possible in its fluctuating form.

In the last part of my dissertation I have examined the way in which hopelessness - with its operation through anxiety, fear and admission - becomes to be a key determinant of

certainty in existence. In the final chapter I have also dealt with the way in which Attila József presents the unique ontology of death, how the accomplished self relates to the ontology of the non-existent in an authentic way. I hold this to be an important aspect, as these thoughts prompt a dialogue between the poems and Heidegger, in whom death does not appear as something happening at the end of existence, but rather as an a priori necessary condition for human existence. The phenomenological and hermeneutical death conception of Heidegger provides me a conceptual framework, within which I can take some earlier and later poems of Attila József to imply the ability of death to provide meaning to existence. It is my sincere belief, that the emergence of consciousness of death in the poet is parallel with the construction of the self, as during that different layers of the person get expressed, through which the perspective of the “accomplished person” (in the sense mentioned above) is established. Finally, I wanted to reflect on the fact that the constant experience of nothingness predestinates the poet to choose suicide as the only alternative.

The chapters of my dissertation aimed to demonstrate these experiments of showing the philosophical dialogue embedded in Attila József’s poetry. My initial goal was to articulate the philosophical aspects of the work of Attila József and to explore its effects on poetry in general, during which I utilised his literary integration of philosophical terms and issues in the examined poems. Through the opportunities provided by philosophical analysis, I hope to have been able to demonstrate some unique features of the world-view of Attila József.

The main goal of my dissertation was to implement a unique examination of the poetic world of Attila József, which resolves the issue of human existence through the construction of the self, the ontological structure of space and death.

I see the main relevance of my research to be the clarification of the way in which the poetry of Attila József deals with the issues of the ontology of the self and death. The results of my research seem to verify that there is room for further studies to be made on the philosophical aspects of the lyrical world of Attila József, through which new perspectives could be opened. Through the lense of hermeneutics, phenomenology and existentialism I have aimed to examine the most important works of Attila József as a dialogue between the terminology of philosophy and literature. Besides finding the common ground between these two distinct terminologies, I have also deemed it important to recognise the unique features of the “poetical word” in contrast to the terminological language of philosophy.

In the past two decades the scholarly research on Attila József has revealed several facts on the philosophical aspects of his poetry, however these mostly remained on a mere

reflective level, or stuck to examining only one or few texts. Even if renowned scholars rightly shed light on the influences of Heidegger on the poet (Antal Bókay, András Lengyel), or the re-evaluation of Heideggerian terminology in his poetry (Lajos Sándor Szigeti, György Tverdota), its evolution or its philosophical opuses were never studied. Thus, my parallel reading of poetry and philosophy made me both convinced and capable of examining the works of Attila József in an existential-ontologist paradigm. I consider it to be important because the current perception of the poet's work only partially takes into account this parallel, while in the past years his theoretical writings have undergone close examinations through the hermeneutical research of István M. Fehér.

Having examined the thought process of Attila József, we can identify, that through his struggle to make peace between himself and the world, he finally arrived at the state of "being accomplished", which verifies the ontological issue of "having exhausted myself, until my own limits". This approach to understanding the limits and opportunities of the human being in the world presupposes (and makes it clear) that the ontological issue of being can only be resolved through recognition of the inherent timeliness and finity in humans.

Among the results of my research is the realisation of the inherently intelligent way in which Attila József sheds light on the path towards death from the perspective of the "accomplished human". On the same token, I found it important to demonstrate how the "accomplished human" (to be constructed by the poet) is able to grasp the concept of death through the existential analytic of being in the present. However, grasping this issue in its entirety would have gone beyond the scope of the present dissertation, for such there would be a need for a longer and more comprehensive study.

By outlining the possible ideas prompted by my research, I have aimed to show that the later poems of Attila József are (among else) "proofs" of the fact, that death loses its immaturity, its ungraspable alienity, and above all, unites with life in a unique way to become its inherent part. There will eventually be a possibility to articulate the "soft pillow", by which death enters the realm of the graspable, understandable and acceptable. It was the poet's way to suicide, the tragic narrative of his last years, which verified this hypothesis of mine.

Besides, I have placed special emphasis in my dissertation on showing the poetic inevitability of facing the long struggle for certainty in understanding oneself and the world, based on a narrative, which requires an attitude of poetic openness, meaningful and thoughtful questioning. Based on my understanding, the fertile dialogue with Attila József provided me with further matters to think about, instead of giving clear and absolute answers. However,

this further supports my claim, according to which the crucial questions raised by the poet can only be grasped and answered by taking the unique paths they require.

The realisation, that Attila József was able to contribute to the Hungarian poetry of the 30s in a way that has been so far neglected by scholarly research, can be noted as an ultimate result of my research. This contribution was best understood by me in an existential-ontologist sphere. I hoped to have shown the way in which the terminology of this philosophical tradition appears in poetic language, the way they contribute to its imagery and meanings. I found it especially important not to fall in the trap of evaluating poetic language based on the criteria of a philosophical one, as the purpose of philosophy is to find the terminology with which it is able to communicate with poetic language.

My dissertation should be understood as a coherent collection of hypotheses, which may assist the reader in providing an ascertaining-practical framework.

Bibliography

ALFÖLDY Jenő: *Arany öntudat József Attila-tanulmányok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005.

AMÉRY, Jean: *Az ember önmagáé. Értekezés a meghívott halálról*. (Ford. Blaschik Éva.) Múlt és Jövő Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2004.

ANGYALOSI Gergely: *A költői szubjektum változatai József Attila lírájában*. In Uő.: *A költő hét bordálya*. Latin Betűk, Debrecen, 1996. 173–180.

BACSO Béla: *A lét türelme*. József Attila: *Reménytelenül*. *Vigilia*, 1982.

BADIOU, Alain: *A filozófia visszatérése a költeményhez*. (Ford. Losoncz Márk.) In *Tiszatáj*, Szeged, 2013/1.

BAGI Zsolt: *Petri György líriko-filozófiája*. *Jelenkor*, 1999/1.

BAGI Zsolt: *Új kultúrát teremteni. József Attila emancipációs programja 1933 után*. In „*A lélek, a lét türelme*”. *Tanulmányok József Attiláról*. Balassi Kiadó, Budapest, 2017.

BALOGH Brigitta: *A szellem és az idő. Identitás, cselekvés és temporalitás Hegelnél A szellem fenomenológiájában*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.

BALOGH Gergő: *Igazságosság és eticitás a költői nyelvben*. In *Verskultúrák. A líraelmélet perspektívái*, Szerk.: Kulcsár-Szabó Ernő–Kulcsár-Szabó Zoltán–Lénárt Tamás, Ráció Kiadó, Budapest, 2017.

- BÁNYAI László: *Négyszemközt József Attilával*. Körmendy Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1943.
- BÁNYAI László: *Hét év József Attila közelében*. Magvető, Budapest, 1995.
- BENEY Zsuzsa: *A gondolat metaforái. Esszék József Attila költészetéről*, Argumentum, Budapest, 1999.
- BENEY Zsuzsa: József Attila „személyessége”. *Irodalomtörténet*, 2000./3. 374–377.
- BENEY Zsuzsa: Mintha a létből ballagna haza. *Forrás*, 2005/4.
- BÓKAY Antal: *A város peremén – A „történelmi materialista Óda”*. In *József Attila-versek elemzése*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.
- BÓKAY Antal: *Határterület és senki földje*. In: *Újraolvasó. Tanulmányok József Attiláról*. Anonymus, Budapest, 2001.
- BÓKAY Antal: *József Attila poétikái*. Gondolat, Budapest, 2004.
- BÓKAY Antal: „Batu khán pesti rokona” – *A szelf poézise József Attila költészetében*. In „Mint gondolatjel, vízszintes a tested”. *Kortárs*, Budapest, 2005.
- BÓKAY Antal: *Énszerkezet, önteremtés – József Attila üzenete*. Mindentudás Egyeteme, VI. szemeszter, 11. előadás – 2005. április 11.
- BÓKAY Antal: „Líra és modernitás – József Attila én-poetikája”. Gondolat, Budapest, 2006.
- BÓKAY Antal: *Sorszáró színterek – öngyilkosságpoétikák. József Attila Juhász Gyuláról és önmagáról*. In „A lélek, a lét türelme”. *Tanulmányok József Attiláról*. Balassi Kiadó, Budapest, 2017.
- BÓKAY Antal: *A késő-modern tárgyias poézis kiteljesedése – József Attila 1932-ben*. http://antalbokay.com/static/teli_ejszaka_targyias.pdf. (2020.03.01.)
- BÓKAY Antal: *A késő-modern tárgyias poézis kiteljesedése – József Attila 1932-ben*. In http://antalbokay.com/static/teli_ejszaka_targyias.pdf. (2020.03.07.)
- BÓKAY Antal: *Szelf-retorikák. Tóth Krisztina: Porhó; József Attila: Születésnapomra*. In http://antalbokay.com/static/szelfretorikak_jozsef_attila_toth_krisztina.pdf. (2020.02.19.)
- BÓNUS Tibor: *Irodalmi tudat – természeti és kulturális kód között*. Uő., *Az irodalom ellenjegyzései. Írások kortárs magyar irodalmárokról*. Ráció Kiadó, Budapest, 2012.
- BORI Imre: A „semmi ágán”. *Híd*, 1962/12.
- BORI Imre: *József Attila költészete*. Forum, Újvidék, 2005.
- BOROS Gábor: *Kísérlet a széthullás ellen*. In: „A hetedik te magad légy” *Újabb József Attila versértelmezések*. 25–43.
- CSEJTEI Dezső: *Elmúlás és értelem: Heidegger és Unamuno a halálról. Kellék*, Kolozsvár–Szeged, 2001/18-19-20.

- CSEJTEI Dezső: *Filozófiai etűdük a végességre*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2001.
- CSEJTEI Dezső: *Filozófiai metszetek a halálról*. Pallas Stúdió – Attraktor Kft., 2002.
- CSEJTEI Dezső: *A táj filozófiája Unamuno esszéiben*. In Csejtei Dezső–Juhász Anikó: *Találkozások és törésvonalak*, Attraktor, Máriabesenyő-Gödöllő, 2005.
- CSEJTEI Dezső: Egzisztencia – halál – továbbélés. *Debreceni Disputa*, 2006/11-12. 4–10.
- CSEJTEI Dezső–JUHÁSZ Anikó: *Filozófiai elmélkedések a tájról*. Attraktor, Máriabesnyő, 2012.
- DE MAN, Paul, *Az olvasás allegóriái*. (Ford. Fogarasi György.) Ictus Kiadó, Szeged, 1999.
- DEMÉNY Péter: *Kései Eszmélet-kísérletek*. In József Attila a Korunkban, Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2005. 354–356.
- DERRIDA, Jacques: *Az idő adománya*. (Ford. Kicsák Lóránt.) Gond-Palatinus, Budapest, 2003.
- DERRIDA, Jacques: *A másik egynyelvűsége*. (Ford. Boros Gábor–Csordás Gábor–Orbán Jolán) Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005.
- DÉRY Tibor: *József Attila*. In József Attila a Korunkban. *Korunk*, Kolozsvár, 2005.
- DOMONKOSI Ágnes: „Belül ég, de kívül éget” *A kint-bent viszonylat megjelenítése József Attila költészetében*. In *József Attila a stílus művésze. Tanulmányok József Attiláról*. Kapitális Kereskedelmi és Nyomdaipari Kft., Debrecen, 2005.
- ECO, Umberto: *Nyitott mű*. (Ford. Dobolán Katalin–Mártonffy Marcell.) Európa Kiadó, Budapest, 1998.
- ELIAS, Norbert: *A haldokló magányosságáról korunkban*. (Ford. Csejtei Dezső–Juhász Anikó.) *Pompeji*, 1996/3-4. 254–302.
- FARKAS János László: *Testet öltött érv. A Logosz keresése József Attila költészetében*. In *Testet öltött érv – Az értekező József Attila*. Szerk. Tverdota György–Veres András, Balassi Kiadó, 2003.
- FEHÉR M. István (szerk.): *Utak és tévutak – Előadások Heideggeről*. Atlantisz, Budapest, 1991.
- FEHÉR M. István bevezetője Martin Heidegger: *Az idő fogalma. A német egyetem önmegnyilatkozása. A rektorátus 1933/34 című kötetben*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- FEHÉR M. István: *József Attila esztétikai írásai és Gadamer hermenutikája*. Kalligram, Pozsony, 2003.

- FEHÉR M. István: Irodalom és filozófia. Irodalmi szöveg és filozófiai szöveg. *Irodalomtörténet*, 2008/2.
- FEHÉR M. István: *Fenomenológia mint szigorú tudomány: Az álmodtunk végig?* In *Kortársunk, Husserl*. Szerk. Varga Péter András–Zuh Deodáth. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.
- FEHÉR M. István–LENGYEL Zsuzsanna Mariann–NYÍRÓ Miklós–OLAY Csaba, (szerk.): „*Szót érteni egymással*”. L'Harmattan Kiadó – MTA–ELTE Hermeneutika Kutatócsoport Budapest, 2013.
- FEJTŐ Ferenc: József Attila, a „felnőtt”. *Kortársak*. 1995.
- FEJTŐ Ferenc: József Attila az útmutató. *Népszava*, Budapest, 2005.
- FEKETE Sándor–OSVÁTH Péter: *Az öngyilkosság. Az öröklődéstől a kultúráig*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2004.
- FODOR András: „Futtam mint a szarvasok”. *Tiszatáj*, 1980/4. 16–19.
- FODOR Géza: Az „Eszmélet” gondolati felépítése. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1975. 79. évf. 1. füzet.
- FREUD, Sigmund: *A halálösztön és az életösztönök*. (Ford. Kovács Vilma.), Múzsák, Budapest, 1991.
- GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. (Ford. Bonyhai Gábor.) Gondolat, Budapest, 1984.
- GADAMER, Hans-Georg: *Miként járul hozzá a költészet az igazság kereséséhez*. (Ford. Tallár Ferenc.) Uő. Gadamer Hans-Georg: *A szép aktualitása*. T-Twins Kiadó és Tipográfiai Kft., Budapest, 1994.
- GADAMER, Hans-George: *A szó igazságáról*. (Ford. Poprády Judit.) In *A szép aktualitása*. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.
- GARAMVÖLGYI: *Hogyan halt meg József Attila?* Pallas, Gyöngyös, 2001.
- HANKISS Elemér: *Az ezerarcú én*. Osiris, Budapest, 2005.
- HEGEL, G.W.F.: *A szellem fenomenológiája*. (Ford. Szemere Samu.), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.
- HEGEL, G. W. F.: *Eszttikai előadások*. I. (Ford. Szemere Samu.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- HEIDEGGER, Martin: *Hölderlin és a költészet lényege*. In *Az egzisztencializmus*. Szerk. Köpeczi Béla. Gondolat, Budapest, 1965.
- HEIDEGGER, Martin: *Die Sprache*. Uő.: *Unterwegs zur Sprache*, Klostermann, Frankfurt am Main, 1985, 7–30.

- HEIDEGGER, Martin: *A műalkotás eredete*. (Ford. Bacsó Béla et al.) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő*. (Ford. Vajda Mihály et al.) Gondolat, Budapest, 1989.
- HEIDEGGER, Martin: *Útban a nyelvhez*. (J. A. Tillman.) Helikon. 1991.
- HEIDEGGER, Martin: „...költőien lakozik az ember...” In uő: *Válogatott írások*. Szerk. PONGRÁCZ Tibor. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.
- HEIDEGGER, Martin: *Költemények: A gondolkodás tapasztalataiból*. (Ford. Keresztury Dezső.) Societas Phil. Classica, Budapest, 1995.
- HEIDEGGER, Martin: *A költemény*. In uő., *Magyarázatok Hölderlin költészetéhez*. (Ford. Szabó Csaba.) Latin Betűk, Debrecen, 1998.
- HEIDEGGER, Martin: *A dolog és A nyelv*. (Ford. Joós Ernő.) Sylvester János Könyvtár, Sárvár, 2000.
- HEIDEGGER, Martin: *Levél a humanizmusról*. (Ford. Bacsó Béla.) In *Útjelzők*. Osiris, Budapest. 2003.
- HEIDEGGER, Martin: *Levél a humanizmusról*. (Ford. Bacsó Béla.) In *Útjelzők*. Osiris, Budapest. 2003.
- HEIDEGGER, Martin: *Költők – mi végre?* (Ford. Schein Gábor.) In *Rejtektutak*, Osiris, Budapest, 2006.
- HEIDEGGER, Martin: *Megjegyzések Karl Jaspers Világnézetek Pszichológiája című művéhez*. (Ford. Czeglédi András.) In *Útjelzők*. Osiris, Budapest, 2003.
- HEIDEGGER, Martin: *Mi a metafizika?* (Ford. Vajda Mihály.) In *Útjelzők*, Osiris, Budapest, 2003.
- HELLER Ágnes: *Költészet és gondolkodás. Múlt és Jövő*. Budapest, 1998.
- HORVÁTH Béla: *A líra logikája. József Attila*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- HUSSERL, Edmund: *A filozófia mint szigorú tudomány*. (Ford. Baránszky-Jób László.) Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1993.
- ILLYÉS Gyuláné: *József Attila utolsó hónapjairól*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1987.
- ISER, Wolfgang: *A fiktív és az imaginárius*. (Ford. Molnár Gábor Tamás.) Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- JASPERS, Karl: *Mi az ember? Filozófiai gondolkodás mindenkinek*. (Ford. Ifj. Kőrös László.) Katalizátor Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- JAUSS, Hans Robert: *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermenutika*. (Ford. Bonyhai Gábor et al.) Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- JÓZSEF Attila: A hetedik. *Brassói Lapok*, 1936. július 5-i szám.

- JÓZSEF Attila: A mai költők feladatai. *Új Szellem*, Prága, 1937. október 15.
- JÓZSEF Attila *Emlékkönyv*. (Szerk. Szabolcsi Miklós) Szépirodalmi, Budapest, 1957.
- JÓZSEF Attila: *Szerkesztői üzenet*. Uo.: *Tanulmányok, cikkek, levelek*. (szerk. Szabolcsi Miklós), Szépirodalmi, Budapest, 1977.
- JÓZSEF Attila *Összes Versei*. Közzéteszi Stoll Béla. Akadémiai, Budapest, 1984.
- JÓZSEF Attila: *Tanulmányok és cikkek 1923-1930. I-II*. (Sajtó alá rendezte HORVÁTH Iván és TVERDOTA György) Osiris, Budapest, 1995.
- JÓZSEF Attila: *Tanulmányok és cikkek 1923-1930. Szövegek*. Osiris, Budapest, 1995.
- JÓZSEF Attila *levelezése*. Szerkesztette és a jegyzeteket írta Stoll Béla, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- JÓZSEF Attila levéltöredéke Halász Gábornak, 1935. április után. In *József Attila levelezése*. Sajtó alá rendezte Stoll Béla. Osiris, Budapest, 2006.
- JÓZSEF Attila: *Irodalom és szocializmus*. In *József Attila összes tanulmánya és cikke 1930-1937*. I-II. Kritikai kiadás, L'Harmattan, Budapest, 2018.
- KABDEBŐ Lóránt–KULCSÁR Szabó Ernő–KULCSÁR Szabó Zoltán–MENYHÉRT Anna, (Szerk.) *Tanulmányok József Attiláról*. Anonymus, Budapest, 2001.
- KANT, Immanuel: *Az ítélőerő kritikája*. (Ford. Papp Zoltán.) Ictus, Szeged, 1996.
- KENYERES Zoltán: Irónia, metafizika, irgalom. *Vigilia* 2006. /1. 18–24.
- KIRÁLY V. István: *Halandóan lakozik szabadságában az ember*. Kalligram, Pozsony, 2007.
- KIRÁLY V. István: *Kérdés-pontok a történelemhez, a halálhoz és a szabadsághoz*. Presa Universitară Clujeană, 2008.
- KIRÁLY V. István: A semmi nevei. *Korunk*, Kolozsvár, 2014/10.
- KISS Andrea-Laura: Az irodalmi és a filozófiai nyelv metaforikusságáról – hermeneutikai megközelítésben. *Világosság*, 2007/6.
- KONKOLY Dániel: *Az önmegértés esélyei és a lírai hang eredete József Attila Elégia című költeményében*. In *Nyugvó energia. Az Alföld Stúdió Antológiája*. Debrecen, 2018.
- KOVÁCS Árpád: *A megnyílt értelem poézise (Az Eszmélet mint eszmélet)*. In *Eszmélet*. Szerk. Fűzfa Balázs, Savaria University Press, Szombathely, 2013.
- KOVÁCS Árpád: *Költészetbölcselet és metafora*. In *Vers, Ritmus, Szubjektum*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2006.
- KRISTEVA, Julia: *Histoires d'amour*. Paris, Editions Denoel, 1983.
- KUCSÁR-Szabó Zoltán: *A „lírai én” olvashatóságának kérdése a József Attila-recepcióban*. In *Irodalomtörténet*, 2004/4.
- KULCSÁR Szabó Ernő: *Beszédmód és horizont*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1996.

- KULCSÁR Szabó Ernő: *A megértés alakzatai*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998.
- KULCSÁR Szabó Ernő: *Irodalom és hermeneutika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000.
- KULCSÁR Szabó Ernő: „Széttérült ütem hálója” *Hang és szöveg poetikája: a későmodern korszakküszöb József Attila költészetében*. In *Tanulmányok József Attiláról*. Anonymus, Budapest, 2001.15–42.
- KULCSÁR-Szabó Ernő: *Csupasz tekintet, szép embertelenség*. In *Mint gondolatjel vízszintes a tested*. Kortárs Folyóirat Kiadó, Budapest, 2005.
- LAKATOS István: Az én oszcillációjának ontikus konstrukciói József Attila néhány költeményében. *Erdélyi Múzeum*, Kolozsvár, 2013/2. LXXV. kötet. 63–76.
- LAKATOS István: *Ars moriendi – A megérkezés igazságtapasztalatáról*. In Veress Károly szerk.: *Az igazság történései. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2014. 71–83.
- LAKATOS István: *A „kimondani-engedett” identitástapasztalat problémája József Attilánál*. In Veress Károly szerk.: *Arról, ami kimondhatatlan. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2016. 99–111.
- L. VARGA Péter: *Hívás, megnyilatkozás, visszatérés. A költői szó „igazságának” kérdéséhez*. In *Verskultúrák. A líraelmélet perspektívái*, Szerkesztette: Kulcsár-Szabó Ernő–Kulcsár-Szabó Zoltán–Lénárt Tamás, Ráció Kiadó, Budapest, 2017.
- LENGYEL András: „... s én megkerültem érte a világot”. Az abszolútum problémája József Attilánál. *Tiszatáj*, 2003/4.
- LENGYEL András: *József Attila „én-ontológiája”*. In *Költőnk és korunk*. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, 1983. 232–255.
- LENGYEL András: Miklós Tamás, József Attila metafizikájáról. *Irodalomtörténet*, 1989. 70.évf. 1.
- LENGYEL András: A „szükséges véletlen”. A Hegel, Marx, Freud margójára. *Tiszatáj*, 2007/6. 72–82.
- LENGYEL Zsuzsanna Mariann: *A végesség hermeneutikája. Az idő mint filozófiai probléma Martin Heidegger gondolkodásában*. L’Harmattan, Budapest, 2011.
- LÉVINAS, Emmanuel: *Moartea și timpul*. Text stabilit de Jacques, Rolland. Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996.
- LŐRINCZ Csongor: Beírás és átvitel József Attila: Költőnk és kora. *Alföld*, 2004/12. 60–77.
- LŐRINCZ Csongor: A ritmus némasága. József Attila: Téli éjszaka. *Alföld*, 2017/4.
- LURCZA Zsuzsanna: *Az identitás és az önmagaság létmódja*. In *Lehetséges Identitás-interpretációk*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2012.

- LYON, James K.: *Paul Celan and Martin Heidegger. An Unresolved Conversation, 1951-1970*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2006.
- MAKKAI Sándor: Filozófiai és irodalom. *Szellem*, Szeged, 1936/2.
- MERLEAU-PONTY, Maurice: *A látható és a láthatatlan*. (Ford. Farkas Henrik–Szabó Zsigmond) L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.
- MIGUEL de Unamuno: *A tragikus életérzés*. (Ford. Farkas Géza.) Európa Kiadó, Budapest, 1989.
- MIKLÓS Tamás: *József Attila metafizikája*. Magvető, Budapest, 1988.
- MINOIS, Georges: *Az életfájdalom története. A melankóliától a depresszióig*. (Ford. Albert Sándor.) Corvina, Budapest, 2005.
- N. HORVÁTH Béla: *A hetedik*. Pannonica, Budapest, 1999.
- N. HORVÁTH Béla: *Marxtól Reichig. József Attila emberképe 1932-ben*. In „Mint gondolatjel vízszintes a tested” – *Tanulmányok József Attiláról*. Kortárs, Budapest, 2005.
- NÁDAS Péter: *Saját halál*. Jelenkor, Pécs, 2004.
- NÉMETH Andor: *József Attiláról*. Gondolat, Budapest, 1989.
- NÉMETH G. Béla: *7 kísérlet a kései József Attiláról*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
- NÉMETH G. Béla: *A kimondás törvénye (A kései József Attila világképe és poétikája)*. Uő: *Hosszmetsetek és keresztmetsetek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- ODORICS Ferenc: *Az Eszmélet újraolvasása*. In *Tanulmányok József Attiláról*. Anonymus, Budapest, 2001.
- OLAY Csaba: *Érzelmek, filozófia, irodalom. Kellék 50.*, Kolozsvár, 2013.
- ORBÁN Gyöngyi: *Ígéret kertje*. Pro Philosophia, Kolozsvár, 2002.
- OSZTROLUCZKY Sarolta: *A saját magá(ny)ról beszélt szöveg*. In *Vers-ritmus-szubjektum*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2005. 278–300.
- PÉTER László: *14 írás József Attiláról*. Bába és Társai Kft., Szeged, 2005.
- PÓR Péter: *Az Eszmélet verstípusa. Irodalomtörténeti Közlemények*, 1975.1.
- PÓR Péter: *Szavak a kocka hetedik lapján. Holmi*, 2005/4. 461–472.
- PÓR Péter: *Filozófiai tartalmak. Élet és Irodalom*, LX. évfolyam, 49. szám, 2016. dec. 9.
- RICOEUR, Paul: *Oneself as Another*. Chicago University Press, 1992.
- RICOEUR, Paul: *A narratív azonosság*. (Szerk. László János–Thomka Beáta) In *Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2001.
- RORTY, Richard: *Esetlegesség, irónia és szolidaritás*. (Ford. Boros János–Csordás Gábor.) Jelenkor, Pécs, 1994.

- SARTRE, Jean-Paul: *A lét és a semmi*. (Ford. Seregi Tamás.) L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.
- SCHOPENHAUER Arthur: *A halálról*. (Ford. Farkas Lőrinc Imre.) Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 2001.
- SÍK Sándor: *A kettős végtelen*. Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 1969. I.
- SZABOLCSI Miklós (Szerk.): „*A hetedik te magad légy*” Újabb József Attila versértelmezések. ELTE. Budapest, 1991.
- SZABOLCSI Miklós: *Kész a leltár*. Akadémiai, Budapest, 1998.
- SZABOLCSI Miklós: *Érik a fény. József Attila élete és pályája 1923-1927*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005.
- SZABOLCSI Miklós: *Kemény a menny. József Attila élete és pályája 1927-1930*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005.
- SZÁNTÓ Judit: *Napló és visszaemlékezés*. (Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Murányi Gábor) Argumentum, Budapest, 1997.
- SZÉLES Klára: „... minden szervem óra” József Attila költői motívumrendszeréről. Magvető Kiadó, Budapest, 1980.
- SZIGETI Lajos Sándor: „A szó kihül”. József Attila csönd-verseiről. *Tiszatáj*, 1985/4. 70.
- SZIGETI Lajos Sándor: *A József Attila-i teljességigény*. Magvető Kiadó, Budapest, 1988.
- SZIGETI Lajos Sándor: „Majd eljön értem a halott”. *Új Dunatáj*, 1997/4. 39–44.
- SZIGETI Lajos Sándor: *Virrasztok*. In: *Újraolvasó. Tanulmányok József Attiláról*. Anonymus, 2001.
- SZIGETI Lajos Sándor: *A virrasztó költő*. Tiszatáj Könyvek, Szeged. 2002.
- SZÍVÓS Mihály: *Válság és eszmélet. József Attila filozófiai fejlődésének vázlata 1935-ig*. In „*A Dunánál*”. *Tanulmányok József Attiláról*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1995.
- SZOLLÁTH Dávid: Világhiány proletárversekben – József Attila külváros-verseinek műfajához. *Litera* 2013/4.
- SZUROMI Lajos: József Attila: *Eszmélet. Irodalomtörténeti Füzetek*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.
- TAMÁS Attila: József Attila költői világképe. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1961/1.
- TAMÁS Attila: *József Attila*. 373. In *A magyar irodalom története VI*. Szerk. Szabolcsi Miklós, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
- TAMÁS Attila: *József Attila Téli éjszaka*. In *A költői műalkotás fő sajátosságai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
- TAMÁS Attila: *A költői műalkotás fő sajátosságai*. Akadémiai, Budapest, 1972.

- TAMÁS Attila: *Az „Úr”-tól az „Űr”-ig. Átalakulások József Attila világlátásában.* In „*A Dunánál*”. *Tanulmányok József Attiláról.* Szerk. Tasi József, Budapest, 1995.
- TENGELYI László: *Élettörténet és sorseseemény.* Atlantisz, Budapest, 1998.
- TORNAI József: József Attila a metafizikai lázadó. *Hitel*, 2005/4. 9–16.
- TŐZSÉR Árpád: *A nem létező tárgy tanulmányozása.* Kalligram, Pozsony, 1999.
- TŐZSÉR Árpád: *Eszmélet-vita, avagy vers és gondolkodás.* In <http://elteonline.hu/tudomany/2017/01/26/az-eszmelet-vita-avagy-vers-es-gondolkodas/> (2020.02.11.)
- TŐZSÉR János: Az Eszmélet és a filozófiai analízis. *Élet és Irodalom*, LX. évfolyam, 45. szám, 2016. november 11.
- TVERDOTA György: *Ihlet és eszmélet. József Attila, a teremtő gondolkodás költője.* Gondolat, Budapest, 1987.
- TVERDOTA György: *A komor föltámadás titka A József Attila-kultusz születése.* Pannonica, Budapest, 1998.
- TVERDOTA György: *József Attila.* Korona, Budapest, 1999.
- TVERDOTA György: Tárgyiasság József Attila költészetében. Külvárosi éj. *Irodalomismeret*, 2004/1.
- TVERDOTA György: *Tizenkét vers.* Gondolat, Budapest, 2004.
- TVERDOTA György: *Határolt végtelenség. József Attila-versek elemzése.* Osiris, Budapest, 2005.
- TVERDOTA György: Kerülő utak. *Kortárs*, 2005/4. 57–70.
- TVERDOTA György: „Szublimálom ösztönöm” József Attila-versek elemzése. Universitas, Budapest, 2006.
- TVERDOTA György: *Tiszta szívvel.* In „szublimálom ösztönöm” – József Attila-versek elemzése. Universitas Kiadó, Budapest, 2006.
- TVERDOTA György: Hegel öröksége és József Attila. *Tiszatáj*, 2007/6.
- TVERDOTA György: *Öntudat.* In „*A lélek, a lét türelme*”. *Tanulmányok József Attiláról.* Balassi Kiadó, Budapest, 2017.
- TVERDOTA György: Az öntudat aranya. A tudat és az ösztön viszonya József Attila értekező prózájában. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2018/122.
- TVERDOTA György–VERES András (Szerk.): *Testet öltött érv Az értekező József Attiláról.* Osiris, Budapest, 2003.
- VÁGÓ Márta: *József Attila.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975.
- VAJDA Mihály: *A posztmodern Heidegger.* T-Twins Kiadó, Budapest, 1993.

- VALACZKA András: *A költészet genetikája*. Magyar Napló, Budapest, 2004.
- VASS Csaba: *Föld. Heidegger-variációk*. <http://www.okotaj.hu/szamok/18-19/ideol1.html>. (2020.03.08.)
- VERES András: Egzisztenciális szorongás József Attila és Pilinszky János költészetében. *Irodalomismeret*, 2013/4.
- VERES András: *Az Eszmélet szerkezetéről*. In *Eszmélet*. Szerkesztette: Füzfa Balázs, Savaria University Press, Szombathely, 2013.
- VERES András: *A tudat – osztálytudat – öntudat probléma alakulása József Attila értekező prózájában*. In „*A lélek, a lét türelme*”. *Tanulmányok József Attiláról*. Balassi Kiadó, Budapest, 2017.
- VERESS Károly: *A tapasztalat végessége*. In uő. szerk.: *A végesség tapasztalata. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2011.
- VERESS Károly: *Az értelem értelméről*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.
- VERESS Károly: *A nyelv teremtő erejéről*. *Hermeneutikai vizsgálódások III*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2015.
- VISY Beatrix: „... *Én állok minden fülke-fényben*” – *Az Eszmélet (kép)(keret)e*. In *Eszmélet*. Szerkesztette: Füzfa Balázs, Savaria University Press, Szombathely, 2013.
- ZSÁK Judit: „*Forgószelemben*”. *Mitoszteremtés és igazságszolgáltatás Balogh László József Attila-monográfiájában*. In *Találkozás egy szellemmel. Kultusz, kiadástörténet, emlékezet*, Új Mandátum, Budapest, 2009.